

МИСТЕЦТВО ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті досліджується практика застосування дипломатичного протоколу в багатосторонній дипломатії з політичною метою. Визначається важливість використання на сучасному етапі розвитку дипломатії подарунків, як одного із політичних інструментів, який підпорядкований цілям зовнішньої політики. Дипломатичні дарунки, отримані під час робочих поїздок президентів країнами, відображають сучасний стан розвитку держав, освітлюють зустрічі і спілкування з населенням, окреслюють професійні і політичні інтереси та пріоритети держав.

Ключові слова: дипломатичний протокол, церемоніал, багатостороння дипломатія, дипломатичні подарунки, дарча грамотність.

Постановка проблеми. Ще з давніх-давен людство накопичувало певні норми поведінки, традиції, звичаї та манери, які максимально б відповідали інтересам спілкування між людьми. Поява держав, розвинення міждержавних відносин зробили ці взаємовідносини офіційними і документально оформленими.

На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин між державами, міжнародними організаціями, транснаціональними корпораціями здійснюється все більше дипломатичних та ділових переговорів та укладається велика кількість міжнародних ділових угод, тому для успішного й ефективного функціонування складного механізму зовнішньої політики держави необхідно чимало інструментів, кожен із яких, знаходячи своє застосування, приводить механізм у рух. Одним із найважливіших таких інструментів є дипломатичний протокол. Він пронизує всю дипломатію, усе, що з нею пов'язано. Жодна з форм дипломатичної діяльності не може обійтися без дотримання традицій і правил.

Сам же дипломатичний протокол охоплює різні правила, починаючи від оформлення документів, ведення архівів, питання церемоніалу та етикету. Правила дипломатичного протоколу призначені для підтримки нормальних відносин між державами й їхніми представниками за кордоном та ґрунтуються на принципі міжнародної ввічливості, тобто поваги

до всього, що символізує чи представляє державу. Ці правила мають бути чітко визначені, їх треба дотримуватися і без достатніх підстав не слід порушувати.

Дипломатичний протокол містить загальні принципи і конкретні вказівки (приписи) поведінки і таким чином використовується для того, щоб уникнути непотрібних конфліктів та міжнаціональних непорозумінь, знайти коректний підхід до партнерів і проявити власну гідність та повагу. Однак і у цьому випадку нерідко важко уникнути непорозумінь, оскільки влада, що не дотримується цих правил, іноді демонстративно відмовляється від прийнятих, виходячи з загальних інтересів, зобов'язань. Таке навмисне порушення етикету завжди розцінюється як розрахована демонстрація недовіри до дипломата, який став жертвою цієї акції, і неминуче відіб'ється на відносинах між двома урядами. Будь-яке порушення цих правил створить труднощі для сторони, що допустила порушення, бо їй доведеться вибачитися і знайти спосіб виправити помилку.

Останні дослідження та публікації з проблематики. Дипломатичний протокол і раніше сприймався як природня та невід'ємна частина міжнародних відносин. Тому, як правило, про політичне значення специфіки дипломатичного протоколу студенти, науковці та дипломати-практики дізнавалися з літератури мемуарного характеру. За останні роки у вітчизняній літературі з'явилися ґрунтовні наукові

туди з питань дипломатії, що мають важливе значення для аналізу проблем дипломатичного протоколу та етикету. В даному контексті доречно відмітити праці українських вчених – О. Сагайдак, Г. Руденко, польських – Л. Ікановіч, Ж. Пікарський, Т. Орловський, англійських – Джон Вуд, Жан Серре та інші. Проте питання дарчої грамотності та їх концептуалізації ролі як інструменту дипломатичного протоколу при здійсненні міжнародних контактів двостороннього та багатостороннього характеру залишаються не дослідженими.

Метою статті є дослідження сутності дипломатичного протоколу та етикету на прикладі дарчої грамотності як особливого інструменту налагодження стосунків у міжнародному співробітництві, а також окреслення реалій врегулювання зазначеної процедури та визначення практичної сторони процесу дарування в контексті дипломатичних відносин.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях з питань дипломатії та дипломатичного протоколу загалом не ставиться під сумнів значення дотримання протокольних вимог під час обміну подарунками.

Можна визначити, що цей процес – «діалог» між тим, хто дарує, і тим, хто отримує, адже сам подарунок є однією з технологій сучасної ділової комунікації, елементом дипломатичного етикету, вираженням поваги до високого іноземного гостя, запорукою успішних ділових стосунків, невід’ємною частиною протокольної практики кожної держави. Він завжди вважався одним з неодмінних атрибутів міжнародної ввічливості, який символізує поглиблення і зміцнення дружби, є певним вираженням вдячності, доброї волі та свідчить про бажання довірчих стосунків [1].

Обмін подарунками має багатовікову історію. Ще з часів глибокої давнини високі іноземні гості завжди прибували в іншу країну з багатими дарами, та й у відповідь отримували щедрі підношення. За допомогою дарів стародавні владики вміли не тільки задобрити свого партнера в переговорах або висловити йому повагу, а й образити або налякати. Відтоді мова дипломатії змінювалася, але дипломатичні подарунки і до сьогодні слугують тому, аби висловити те, що не завжди можна сказати відкритим текстом.

Перший в історії свого роду «протокольний подарунок» відомий ще з історії Трої. Також, у давнину, коли держави частіше воювали, ніж насолоджувалися миром, володарі найбільше полюбляли вихвалитися своєю військовою могутністю і залякувати сусідів. Відповідно й дарунки часто мали військове призначення або ж свідчили про нездоланну могутність дарувальника. Деколи погрозливий зміст дарунків був прихований, а деколи за допомогою дарунків королі буквально знущалися один над одним,

і якщо справа в результаті таких образ не доходила до війни, то лише тому, що в ображеної сторони був шанс помститися кривднику тією ж монетою. Так, у X ст. король Англії Етельстан надумав зіграти злий жарт із королем Норвегії Гаральдом і надіслав йому в подарунок меч, прикрашений золотом, сріблом і коштовними каміннями. Якщо вірити норвезькій сазі, «посол простягнув королю меч, сказавши: «Ось меч, який король Етельстан шле тобі і просить, щоб ти прийняв його». Король взяв меч за рукоятку, і посол сказав: «Тепер, якщо ти взяв меч, за бажанням нашого короля ти стаєш його слугою, адже носиш його меч». Гніву Гаральда не було меж, і він уже було зібрався стратити посла, але раптово передумав, оскільки вирішив провчити дарувальника.

Наступного року до короля Англії прибув посол з Норвегії, який привіз із собою малолітнього сина Гаральда, нагуляного від рабині. Під час прийому посол несподівано посадив хлопчика на коліна Етельстану й вигукнув: «Король Гаральд наймає тебе нянчити свого сина від служниці!» На цей раз настала черга Етельстана втрачати самовладання. Король хотів було заколотити хлопчика, але полагіднішав, й інцидент було вичерпано [2].

Згодом традиції міжнародної дипломатії змінилися і європейська цивілізація почала залучати до співпраці все більше країн і народів з власними уявленнями про дипломатичний етикет. Хоча ніяких чітких правил у відносинах із правителями всіляких екзотичних країн не було, підношення дарунків цієї категорії діячів усе ж таки підпорядковувалося цілям налагодження стосунків та традиціям добросусідства.

Щодо сьогодення та України, то міжнародні контакти із зарубіжними державами охоплюють увесь спектр міждержавних відносин: політичні, економічні, гуманітарні, військово- і науково-технічні, консульські та інші. Щорічно в нашій країні приймають сотні іноземних делегацій на рівні глав держав, урядів, міністрів закордонних справ, міністерств і відомств, представників міжнародних організацій і ділових кіл. І навпаки – представники нашої країни здійснюють інтенсивні візити за кордон.

Під час державного візиту глави іноземної держави передбачається вручення йому пам’ятного подарунка від імені Президента України. Обмін пам’ятними подарунками та сувенірами здійснюється у протокольному порядку або за домовленістю сторін в урочистій обстановці як окремий протокольний захід у рамках державного візиту глави іноземної держави. Для виконання численних функцій дипломатичного протоколу у всіх країнах створюються спеціальні служби. Вирішенням цих питань у нашій

державі займається Головний департамент Державного Протоколу та Церемоніалу Адміністрації Президента України, який керується у своїй діяльності Указом Президента України «Про Державний Протокол та Церемоніал України» від 22 серпня 2002 року № 746/2002 [3].

Дуже важливим елементом протокольної роботи є вибір подарунка і його характер, який повинен відповідати певним вимогам. Основні з них полягають у тому, щоб подарунок яким-небудь чином не зачіпав або не ображав національні або релігійні почуття, звичаї особи, якій він призначався, і держави, яку ця особа представляє.

Наступним важливим аспектом при виборі подарунка є його вартість. Подарунок невеликої вартості засвідчує гарне ставлення, а відповідна ціна його не дозволяє розцінювати це як хабар. У багатьох країнах закон забороняє посадовим особам приймати подарунки, вартість яких перевищує визначену порівняно невелику суму. За західними стандартами діловий подарунок має коштувати від 10 до 50 дол. США. До протокольної практики більшості країн уведені жорсткі вартісні обмеження на подарунки, які вручаються або отримуються вищими посадовими особами. У Великобританії ця сума становить 140 фунтів стерлінгів, у Франції – 200-300 дол. США, у Німеччині потрібно декларувати всі подарунки, вартість яких перевищує 5500 євро, а в Південній Кореї – тільки те, що отримано від іноземців, причому статус дарувальника значення не має, у США подарунки президенту і його дружині вартістю понад 250 доларів підлягають обліку і приймаються на державне зберігання в міністерстві фінансів. Державний департамент Сполучених штатів щорічно публікує «Федеральний реєстр», де офіційно повідомляється про те, які подарунки, і в яку ціну були прийняті вищими керівниками Америки в минулому році [4].

Певні обмеження щодо дарунків в українському законодавстві прописані у статті 23 Закону України «Про запобігання корупції», де зазначено, що вартість подарунків не має перевищувати розмір одного прожиткового мінімуму, встановленого на день прийняття дарунку, одноразово. Від однієї особи (групи осіб) за рік можна отримати подарунків на загальну

вартість не більше двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки [5].

Сьогодні ж ми можемо дізнатись та, навіть, подивитись, які дипломатичні дарунки презентували вищі чини різних держав президентам України. Усе це можливе завдяки Фонду Президентів України НБУВ та колекції «Подарунки Президентам України». Серед експонатів різноманітні твори мистецтва, музичні інструменти, декоративна зброя, картини, предмети одягу, макети військової техніки, почесні нагороди та відзнаки президентів України, скульптури, нумізматичні експонати. Дана колекція сформована з подарунків, отриманих президентами незалежної України під час каденції кожного з них. Вона нараховує понад 2000 одиниць [6].

Досліджуючи склад колекції можна визначити географію офіційних візитів високопосадовців, зустрічей на вищому рівні, робочих поїздок у межах держави. Зазвичай саме подарунки від глав іноземних держав, представників міжнародних організацій і ділових кіл представляють країну-дарувальника, відображаючи звичаї, культуру та державний устрій. Подарунками можуть бути декоративні тарілки, сувеніри з зображенням пам'яток, гербів, прапори, картини, вироби народної творчості. У свою чергу, дарунки, отримані під час робочих поїздок президентів країнами, відображають сучасний стан розвитку держав, освітлюють зустрічі і спілкування з населенням, окреслюють професійні і політичні інтереси та пріоритети держав.

Висновки. Сучасний дипломатичний протокол налічує багато різноманітних інструментів, завдяки яким держави можуть впливати на позицію іншої сторони у зовнішніх зносинах. У свою чергу, дарча грамотність виступає одним із таких інструментів, а правила обрання дипломатичних дарунків складають цілу науку, основні принципи якої змінювалися й удосконалювалися протягом століть і до теперішнього часу.

Таким чином, використання дипломатичних подарунків, обраних відповідно до цілей зовнішньої політики, дає біхевіоральний ефект, що дозволяє очікувати зміни в «поведінці держави», яка їх отримує.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науменко Г. А. Его величество протокол. Київ: Видавничий дім «Сімейні справи», 2007. С. 130.
2. Новиков К. Дарча грамотність. *Інтернет-журнал «Закон і Бізнес»*. 2006. URL: https://zib.com.ua/ua/2683-darcha_gramotnist.html.
3. Про Державний Протокол та Церемоніал України: Указ Президента України від 22.08.2002 р. № 746/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746/2002#Text>.
4. Сардачук П. Д. Дипломатичне, представництво: організація і форми роботи: навчальний посібник, 2-ге вид. Київ, 2008. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-77.html>.

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII зі змінами від 17.09.2020 р. №912-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>.
6. Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/45>.

REFERENCES

1. Naumenko, H. A. (2007) Eho velychestvo protokol. Kyiv: Vydavnychiy dim «Simeini spravy» [in Russian].
2. Novykov, K. (2006) Darcha hramotnist. *Zakon i Biznes - Law and Business*. URL: https://zib.com.ua/ua/2683-darcha_gramotnist.html.
3. Pro Derzhavnyi Protokol ta Tseremonial Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 22.08.2002 r. № 746/2002.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746/2002#Text> [in Ukrainian].
4. Sardachuk, P. D.(2008) Dyplomatyчне, predstavnytstvo: orhanizatsiia i formy roboty. Kyiv. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-77.html> [in Ukrainian].
5. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. № 1700-VII zi zminamy vid 17.09.2020 r. №912-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page> [in Ukrainian].
6. Sait Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/45> [in Ukrainian].

ЕФРЕМОВА ЕКАТЕРИНА

кандидат юридических наук, старший научный сотрудник,
и. о. заместителя директора по научной работе НИИ правового обеспечения инновационного развития
НАПрН Украины, доцент кафедры права Европейского Союза Национального юридического
университета имени Ярослава Мудрого

ЛОБКО МАРИНА

студентка 5 курса 2 группы Международно-правового факультета
Национального университета имени Ярослава Мудрого

ИСКУССТВО ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРОТОКОЛА КАК ИНСТРУМЕНТ ДЕЛОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье исследуется практика применения дипломатического протокола в многосторонней дипломатии в политических целях. Определяется важность использования на современном этапе развития дипломатии подарков, как одного из политических инструментов, который подчинен целям внешней политики. Дипломатические подарки, полученные во время рабочих поездок президентов странами, отражают современное состояние развития государств, освещают встречи и общения с населением, определяют профессиональные и политические интересы и приоритеты государств.

Ключевые слова: дипломатический протокол, церемониал, многосторонняя дипломатия, подарки, дарственная грамотность.

YEFREMOVA KATERYNA

Ph.D, Senior Researcher, Deputy Director in charge of scientific work of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Law Sciences of Ukraine;
Associate Professor of the Department of Law of the European Union, Yaroslav the Wise National University of Law

LOBKO MARYNA

student of 5 course group No. 2 International Law Faculty
Yaroslav the Wise National Law University

THE ART OF DIPLOMATIC PROTOCOL AS TOOL OF BUSINESS COMMUNICATION

Problem setting. At the present stage of development of international relations, more and more diplomatic negotiations are taking place and a large number of international agreements are being concluded, so for the successful and effective functioning of the state foreign policy mechanism many tools are needed, each of which sets the mechanism in motion. However, the issues of gift literacy and their conceptualization of the role as a tool of diplomatic protocol in the implementation of international contacts of bilateral and multilateral nature remain unexplored.

Analysis of recent researches and publications. The following scientists were engaged in research of the specified question: Ukrainian scientists - O. Sagaidak, G. Rudenko, Polish - L. Ikanovich, J. Picarsky, T. Orlovsky, English - John Wood, Jean Serre and others.

The target of research is to study the essence of diplomatic protocol and etiquette on the example of gift literacy as a special tool for establishing relations in international cooperation, as well as outlining the realities of regulating this procedure and determining the practical side of the gift process in the context of diplomatic relations.

Article's main body. In the article investigated the essence and genesis of the practice of applying the diplomatic protocol in multilateral diplomacy for political purposes. It is argued that some protocol aspects of a multilateral meeting may be subject to political manipulation, and their behavioral influence on decision-makers is used. The importance of using gifts at the present stage of diplomacy development as one of the political tools that is subordinated to foreign policy goals is determined. The gifts received during the working trips of the presidents of the countries reflect the current state of development of the states, cover meetings and communication with the population, outline the professional and political interests and priorities of the states. The exchange of memorable gifts and souvenirs is carried out in the protocol order or by agreement of the parties in a solemn atmosphere as a separate protocol event within the framework of the state visit of the head of a foreign state. Examining the gifts, you can determine the geography of official visits of high-ranking officials, the current state of development of states, assess the outcome of meetings and communication with the population, learn about professional and political interests and priorities of states. In the protocol practice of most countries, strict cost limits have been introduced for gifts given or received by senior officials.

Conclusions and prospects for the development. Gift literacy is one of the modern tools of diplomatic protocol, and the rules for choosing diplomatic gifts are a science, the basic principles of which have changed and improved over the centuries and to this day. Gifts from foreign heads of state, representatives of international organizations and business circles represent the donor country, reflecting customs, culture, government.

Keywords: diplomatic protocol, ceremonial, multilateral diplomacy, gifts, gift literacy.

Єфремова К. В., Лобко М. С. Мистецтво дипломатичного протоколу як інструмент ділової комунікації. *Право та інноваційне суспільство*: електрон. наук. вид. 2020. № 2 (15). URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Yefremova_Lobko15.pdf